

Az avantgárd a meg-nem-alkuvás művészete. Mivel Magyarországon sohasem volt mainstream irányzat, sohasem tudott kompromittálódni. Sőt, az avantgárd alkotóknak inkább ellenszélben vagy akár támadásoknak kitéve kellett dolgozniuk. A perifériára szorulásal ugyanakkor együtt jár a szabadság lehetősége is. Az intézményen kívüli lét azt is jelenti, hogy a művész nem tartozik elszámolással senkinek, nem kell alkalmazkodnia, igazodnia, csak a saját maga és a szűk baráti, alkotói köre által állított mércéhez. És ahhoz a teremtő erőhöz, az anyaghoz, amelyből műalkotás jön létre.

És úgy tűnik, ez az, ami Székárosi Endrét, a költőt, művészt, performert élete végéig mozgatta. Ez az erő, mely művészetet formál mindenből, ami körülveszi, ami érdekli. Ahogyan a mai megemlékezés címét is olvashatjuk: „A költészet 360 fokos létező”. Székárosi Endre nyilatkozott így egy vele készített portréfilmben. A 360 fok a teljességet jelenti, a költészet totalitását; azt, hogy minden lehet költészet, minden nyelv és tapasztalat. A nyelvet tágabb értelemben véve, hiszen a vizuális művészet és a zene is nyelv, márpedig Székárosi ezekben is otthon érezte magát. Művészet lehet mindenből, és a művészet maga minden. Azért tud az lenni, mert nem szorul korlátok közé, saját magából és a saját szabadságából táplálkozik.

Világosan kitetszik ez abból, ahogyan Székárosi beszámol pályájának alakulásáról, melyet néhány szerencsés véletlen is döntő módon befolyásolt. Olasz tagozatra azért került, mert mindenki más angolra jelentkezett. Szerencséje volt azzal is, hogy a középiskolában létezett egy irodalmi színpad, ahová egy véletlen folytán ő is odakerült. Később úgy emlékszik, hogy művészi pályájára döntő hatást gyakorolt ez a színi kör, melyben a diákok saját verseikből állítottak össze darabokat, beat és hippi ihletésre, és ők maguk csinálták a színpadképet is. A színpadi kísérletek az egyetemen folytatódtak. Barátaival kidolgozták a kísérleti színház koncepcióját, a szó, a kép, a hang és a mozdulat egységét. Brobo néven rendeztek előadásokat. A Balassi Bálint szavalóköriben pedig színpadi játékokat rendeztek, többek között Ady, Kassák, Janus Pannonius vagy Burns verseiből. A totalitás igénye tehát már ezekben is megjelent, karöltve az újat akarással, a lázadással, hiszen a beat- és a hippikultúra ezt képviselte. Székárosi ezt a szellemiséget

vitte tovább egész pályáján. A totalitás igényét, az újítás lendületét, az ellenállás erejét és a szabadság akarását.

Talán nem véletlen, hogy a négy őselem közül a legkönnyedebb, a legmegfoghatatlanabb, a levegő foglalkoztatta a legjobban mindvégig pályáján. A levegő a repülés, a hang képzésének közege, az élet nélkülözhetetlen eleme. Ahogyan egy tanulmányában írja: „a hang elidegeníthetetlenül emberi és személyes, ugyanakkor, bár érzékileg felfogható, de teljességgel anyagtalan, és így megfoghatatlan – levegőrezgés”. Továbbá: „Anyagtalan jellegénél fogva a hang mintegy szublimálja az embert és a természetet, hiszen az utóbbi hangig megnyilatkozásai az ember legősibb, legeredetibb élettapasztalatai közé tartoznak”.

A hanggal való kísérletezés pedig közel hozza a költészetet és a zenét, ahol szintén elindultak olyan irányok, melyek új utakat keresnek. Hamar egymásra talált az experimentális zene és a hangköltészet, és gyümölcsöző együttműködések születtek. Szkárosi több formációval is kísérletezett együtt, 1984-ben alapította a Szkárosi & Konnektor koncertszínházat, a kilencvenes években a Spiritus Noisterrel, a Towering Infernóval dolgozott együtt, valamint a magyar experimentális zene főbb képviselőivel is.

A hang márpedig nyersanyaga volt ennek a művészetnek, amely nem elégedett meg a vers írásos rögzítésével. Szkárosi a verset kiemelte a nyomtatott lap két dimenziójából és 360 fokos létezővé tette: totalitássá. Hangot és testet adott neki. Nemcsak a saját verseinek, hiszen külön izgalmas, ahogyan a régiség költőit megszólaltatja. Kinek jutott volna eszébe Bornemissza Gergelyt, a *Halotti beszédet* vagy Janus Pannoniust hangköltészetté transzformálni? Szkárosi itt nemcsak a teret nyitja meg 360 fokossá, hanem az időt is összerántja, kinyújtja, gyurmázik vele, hiszen a régiség szövegei úgy szólalnak meg, mintha kortársaink lennének, és a mai hallgató is rezonálni tud ezekre a sorokra: „Siralmas énnéköm tetüled megválnom / Áldott Magyarország, tőled eltávoznom”. A *Halotti beszéd* régies nyelve Szkárosi intonációjában pedig mintha valamilyen időn túli nyelven szólalna meg, örök érvénnyel.

A kísérletezéseken, játékosságon, a formabontás örömén azonban néha mintha átszivárogná valami mélabú. De ez sem áll távol az avantgárd radikalizmusától, melyhez hozzá tartozik a szembenézés bátorsága, a rombolás és az újraépítés ereje. A könnyed, dal formában írt *Depesdalban* ezt olvashatjuk: „depressziósnak szült meg az anyám / nem derült ki ez ideje korán / autisták és öngyilkosok / azt hittem még, hogy én más vagyok [...] az épület összedőlt a romja nyom / az élet meg itt maradt a nyakamon”. Az *Önfelszámolás* című versben ezt írja: „Elmegy lassan, aki megszűnik, / szigorú önfelszámolásban elmegyek én is.” A *Könnyed* című vers pedig a végére gyökeresen más fordulatot vesz, mint amit a cím és az első sorok ígérnek. Így kezdődik: „végy könnyedén / félszeg fiú vagyok / csak tarts könnyedén / ne kérdd miért”. És így végződik: „legyen tiéd / a könnyű dal / egy szobor álma / ki halni tér”. Mintha minduntalan foglalkoztatta volna a számvetés, az önmagával és a végtelen idővel való könnyörtelen szembenézés. Azt is

mondhatjuk, hogy alkotótársa volt az őszinteségnek az az ereje, amely nélkül lehetetlen lett volna számára a megújulás.

De van hajlama a szarkazmus, a humor, a játékosság iránt is. A *Gyűlés* című verse például így hangzik: „A feladatok komolyak. / Mi szépek vagyunk és okosak. / Van egy kis / humorunk is. / A hangulat / jó.” Nem nehéz ebben felismerni valamilyen jellegzetes kelet-európai életérzést, a komolykodó gyűléseket és az erőltetett hivatalosságot opponáló humort – amely az egyik leghatásosabb fegyver mindenféle pártállami bornírtság ellen. Hasonló hangvétel szólal meg *A fák is emberek* című versben, mely egyszersmind a költő elkötelezettségéről is tájékoztat: „Irtsuk a fákat a rómain is kifelé, elvtársak! / Elvtárs, elvtárs, elvtárs, / 3x is elvtárs! Esterházy szerint. Termellési regény. [...] Döntsöd a tuskót, ahol éred, / ezzel is a nemzet véded!” Esterházy regényének megidézése azért is érdekes, mert a 79-ben megjelent *Kissregény* is az avantgárd nyelvén gúnyolja ki a fennálló rendszert.

Mint igazi kelet-európai értelmiséginek, költőnek, Szkárosinak is élete végéig volt mivel szembehelyezkednie, hiszen ebben a régióban egyik hatalom sem bírja elviselni az avantgárd ritka levegőjét, sűrű szabadságvágyát, a frázisok és szólamok kiforgatását, a nyelv és az érzékek felszabadítását. Igaz, egy idő után intézményesült, egyetemi oktató lett, díjakat kapott, nagy nemzetközi fesztiválokra járt, de az avantgárd továbbra is valami gyanús, kis klubokba és színpadokra szoruló irányzat maradt. Talán ez a perifirikusság is hozzájárult ahhoz, hogy mindvégig a rá jellemző energiával, lendülettel írja és mondja verseit.

A nagy művészetre jellemző, hogy a legegyszerűbb eszközökkel tud megrendítő dolgokat elmondani, megmutatni. Kosztolányi *Halotti beszédében* olvashatjuk, hogy az elhunyt nemrégiben még azt mondta: „Édes fiacskám, egy kis sajtot ennék”. Többé nem mondja, és az ilyen apró, az élet banális mindennapiságát kifejező gesztusok hiánya jobban szembesít az elmúlás rideg tényével, mint bármilyen bombasztikus frázis. Szkárosi a *Kéttér, Kétidő Textus* című versében mondja a következő két sort: „benövi a gerendát / a puszta kenyérdarab”. A hallgató nem érti, hogyan tud egy kenyérdarab benőni bármit is, milyen gerendáról van szó, és hogyan kerül a „puszta” jelző ide. Az értelem azonban nem a szavak szintaxisából és szemantikájából jön létre, hanem a költői hangból. Szkárosi kedves és megnyugtató, általunk szeretett hangjából, mely összefüggést teremt a látszólag értelmetlenül egymás mellé írt szavak között, és – nem tudni, hogyan csinálja – mintha valami általános létigazságot mondana ki. Legalábbis felvillant egy olyan dimenziót, amelynek nem a racionális logika, hanem a nyers, a sűrű érzéki valóság logikája ad értelmet. Ez az értelem a húsban, a levegőben keletkezik, egyszerre groteszk, szürreális és megfoghatóan, sőt megrendítően érzéki.

Szkárosi Endre szabad ember és szabad költő volt. A totalitás, a teljesség költője és az ellenállásé, a lázadásé. Rikoltó, suttogó, üvöltő, éneklő, kiabáló hang, mely felráz, felkavar, új értelmeket teremt. És fájón hiányzik.